

Сретен Вујновић

СУГЕСТИВНА МАГИЈА СТИХОВА

**ДОБРИЦА ЕРИЋ: ТРИ СОНЕТНА ВЕНЦА, Вук Караџић
Београд, 1980.**

Тек се у поезији види у каквом је односу пјесник са животом. Поезија је ту да »покаже свијет потпуно апсорбован људским умом« (Нортроп Фрај). Поезија врши продор у стварност, свим средствима, а најзагонетнија стварност је човјек. Дакле, посао пјесника је неисцрпљив, могућности поезије да »откључава« стварност су неограничене.

Таква сложена откључавања нуди нам најновија књига пјесама, тачније: сонетних вијенаца, Добрице Ерића, ненадмашног славуја савремене српске и југословенске поезије, која под насловом »ТРИ СОНЕТНА ВЕНЦА« враћа вјеру и снагу и љепоту (баш тако) римованог везаног стиха, показује да се у сонетима организованим у вијенац крију неслушене чари поезије, да се том формом велики таленат може спустити у велике животне дубине, може освајати његове ширине. Ерићева пјесма је изгрев из безумља, из чудноватих дубина срца и душе, ума и тијела, из оних простора човјекова тијела, човјекове ширине и дубине, јавља се пјеснички глас Добрице Ерића који прострељен светлוצа у таму нечим чистим и свечаним. Ако је Бранко Радичевић прва младост српске поезије (имајући у виду лакоћу и спонтаност пјевања), онда је Добрица Ерић њена друга младост (гледајући укупно Ерићево остварење па и ову књигу о којој је ријеч), која

тако лако, са неком младалачком виспреношћу, са животом контактира цијелим својим бићем. Он је харфа на којој живот свира досада непознатом лакоћом своју радост и тугу, свој бол и патњу. Ерић се не клања патњи човјечанства већ је изравно пјева. Ерић је тајновита харфа на којој се живот открива човјеку. Ерић је уистину неизлечиви пјесник, способан за драму свијета и човјека, способан да живи сјај и таму свијета, да им стихом открива димензије, способан да »својим болом брдо надрасте«, способан да својом радошћу и љубављу с »врхова белих свету наздрави«.

Бројни су сонетни венци у свјетској и југословенској књижевности. И поред те чињенице — и постојања једног савшеног Прешерновог »Сонетног венца« — Добрица Ерић се латио управо те поетске организације, показујући да је дорастао великим мајсторима сонетних вијенаца (како рече мајка Римљанка: лако је убити Цезара, али му није лако дорастати). У Ерићевој књизи су три сонетна вијенца: први — ХИЉАДУ И ДРУГА НОЋ ИЛИ АРИЈА ОД КОЈЕ УМИРУ СЛАВУЈИ — посвећена великој љубави пјесниковој (настао 1968.); други — СУЗЕ БЛАГЕ ПЈЕСНИКОРОДИЦЕ РАДМИЛЕ — посвећен мајци (настао 1970.) и трећи — КУЋА ЗА МОГА БРАТА — посвећен брату (настао 1979.). Ова три сонета чине једну велику лезу у ра-

спону од осјећања до мудрости, од заума, лепршавости и усхићењима над дражима и љепотама које омогућава живот до стамености, смирености и загледности у трагичност живота. Ова три сонетна вијенца су три велике драме у којима до неслућених величина узраста љубав и туга која се трансформирала у патњу. Кроз љубав исказује се патња, кроз патњу проговара љубав.

У првом сонетном вијенцу (Хиљаду и друга ноћ) Ерић је најпросто »окрилатио«, његова бујна машта свила је у стихове љепоту свемира, љепоту човјекове (пјесникове) запремине, љубав је срочена као златна лоза »што два стабла спаја«, срочена је љубав као »Евин глас што пева међу јабукама«. У овом сонетном вијенцу долази до завидног степена поистовјеђивања: у њему се истовремено укључује субјекат и објекат, укључује се истовремено свијет изван пјесника и свијет самог пјесника. Пјесник се поистовјеђује с оним што »тече« изван њега. То је виши облик идентификације, из кога неким природним током излази метафизичан говор, који супротно логици двије различите свари види као једно. Ту је разлог зашто поетски говор не може без метафоричности, јер без тога нема »сугестивне магије« (Шарл Бодлер), а сугестивна магија ових стихова омогућава читаоцу да постаје дио оног што је сазнао.

»Мотивска обрада« у ХИЉАДУ И ДРУГОЈ НОЋИ има привуке романтичности (у позитивном смислу силног заноса). Ту налазимо и типични романтичарски раскорак између бурних страсти, бурних осјећања и животног доба, година које су се као сјена надвиле над тим силним осјећањем љубави:

Свет се тек раба, а ја већ
залазим.

Надцветаше ме поља и
потоци.

У свакој капљици наде
проналазим

језеро које сањају поскови.

Додуше, тој романтичарској осјећајности Ерић је дао психолошку димензију, или боље рећи: психолошком дубином то је осјећање прерасло у ставити немир, што значи да је тиме декламативност ублажена (карактеристична за поезију романтизма), а говор немира провалио је у просторе сликовног изрицаја, из тог опет, по закону тихе акумулације, може провалити »олуја«, што даљи ток овог сонетног вијенца потврђује:

По сву ноћ гурам сан уз
нека плава
брда и будим у доба
петле...
Све знам на којој страни
тела спаваш
јер ми с те стране
пшеничњади светле.

Осјећање љубави пјесник не настоји дефинисати (тога у поезији има), али га настоји што свестраније предочити, па отуда појава најразноврснијих упоребења, посебно оних које осмишљавамо сложеним појмом »метафорика« (»Матица у трмки грудног коша зуји) и и роји се око бивших пчелињака«). Љубавно осјећање је енергија која подстиче на стварање стихова јачих »од жалца и метка«. (У индијским ВЕДАМА, у Пјесми о искону, стоји: »Љубавна чежња обузе га прво - а то је био заматак прве мисли« — превод Чедде Вељачића). Снови су код љубавног осјећања тај незаобилазни елемент који надокнађује недостатак »телепатске« везе. Код Ерића су снови незаобилазни елемент љубави према жени. Ко страсно не воли, тај вјероватно пуном мјером не свира и оброто: ко пуном мјером не свира, тај није заљубљен. То сновивање је код Ерића истакнуто елементима свакодневице, па је отуда оно мање апстрактно. И поред тога жена му се јавља као чежња, жеља а ребе као објекат чистог посједовања.

Добрица Ерић љубав према жени спаја с љубављу према завичају и тада се његови стихови још више обремене сје-

том (Прешерн у »Сонетном венцу«, четврти сонет пјева: »срце је моје врт и плодна њива - гдје љубав сада елегичје сије«); драга као да је заувик ишчезла, претворила се у цвијеће око кога пјесник свија руке, немоћан да откључа и тајну завичаја и тајну љубави:

Сад вреле руке као два
обруча
свијам око немүштитх звона
и дрвећа.
Више никад моја песма не
откључа
предео срочен од пчела и
цвећа.

Од те силне туге и »бољке неке дуге« (Црњански) пјесник је неповратно оболео, он се враћа у прошлост преко елемената националне прошлости (Дечани, Цар Лазар, Студеница) он се обраћа завичају као једној утјехи и нади за оздрављење:

Излечите ме од таме и сјаја
зелени ћилими мога
завичаја!

Љубав према завичају Ерић проширује на »српске оранице«. Он је тим ораницама бескрајно одан, Србија му је драга којој се обраћа за изљечење од неизљечиве бољке. Пјесник својим болом стиче наклоност своје родне земље, у том болу трансформира се у птицу за коју не постоје границе, за коју се најљепше завичајне оранице, чију наклоност болом придобија:

Крају мој жарки где зимују
ласте
године наде... године
топлина...
Ко својим болом брда не
надрасте
не стече росну наклоност
долина.

За Ерића је права љубав »дјетињство што се касно догодило« (Роберт Данкан пише у есеју »О умјетности«: »Бити дијете није ствар година.« »Дијете« је као »анђеос«, један

појам, царство могућег бића. Већини дјеце никада није било дозвољено да залутају у дјетињство. Понекад сањам да ћу најзад постати дијете«). Ерић је успио да постане »дијете« и да са снагом »дјетињства« приближи земљи, што ће рећи: остварио је највиши могући степен приближавања, сретни спој благослова и клетве.

Други сонетни вијенац у овој књизи пјесник је посветио својој мајци. У самом вијенцу се о мајци мало изравно говори. Пјесник је очито проширио простор пјевања. Овај сонетни вијенац јесте у основи (и насловом) споменик мајци, али је пјесник уз тај задатак - да опјева најдражи лик у свом животу - узео себи »слободу« да опјева и све оно што је пратило мајчин живот на селу, све оно што се догађало и догађа у сеоском животу, дакле и пјесникову животу: сеоска софра, вечерње баште, вријеме вршидбе, удаја и сл. Преко тих одредница пјесник се обраћа својој мајци Ради (у акростиху магистрала стоји: мојој мајци Ради), обраћа се пуноћи свога живота и живота уопште, обраћа се истинском смислу живљења и постојања, обраћа се синтези своје васколике љубави и патње.

За пјесника је мајчин говор идеалан спој говора оца и сина; мајчина суза је његова највећа вода. Над смрти своје мајке — »прелепе пастирке Даринке«, која »већ месец лета храни - јабуку под којом су је вршњаци закључали« — пјесник размишља о општем умирању: »Тако ће и нас неко, наднет над хладном раком - тражити по брзацима и шкољкама и песку - као жалосна врба рашчецљена и сама« (Кад почну јорговани). Пјесниково размишљање је иначе сво у сликама супротног садржаја, у опречностима, између којих се крију дубљи смислови, за свијетли нешто што о животној нисмо знали, из судара супротности избијају мале и велике спознаје о животу:

ПОВЕЉА
ОКТОБРА

Где сте, о градинари: мој сан,
 ако не може
 да спасе градину света,
 може бар да продужи
 тај сјај и мирис што се у
 сваком свету пени.
 Пастири у долини пред
 колибама ложе
 ватре и моле да се разбистри
 и ојужи...
 А с брда риче дреш и
 сватови изненађени!

(Свици свитања)

ПОРЕБА
 ПЕТРОВИЋА

Имајући у виду ширину пјевања (и из наведених стихова се то већ може видјети), стихови ових сонета су најразвученији, развијају се попут равничарске ријеке, шире се као равница, па у односу на полетне стихове првог сонетног вијенца дјелују смирено, са одликама приповједачког манира.

Постоји мишљење да онај пјесник који се није окушао и доказао у римованој форми не може се доказати ни у слободној форми стиховне организације. То је мишљење, које има основа, али се не мора прихватити као тачно за све случајеве. Но, у оквиру римоване поезије један таленат постиже врхунац, свакако, своје зрелости ако се окуша и докаже у сонетном вијенцу (то је уствари двоструко окушавање: са сонетом као најтежом поетском формом и вијенцом који по одређеним законима повезује сонете). Ерић је од три сонетна вијенца у овој књизи у једном заиста потпуно успио.

Ако су два претходна сонетна вијенца била припрема трећем сонетном вијенцу — «КУЋА ЗА МОГА БРАТА» —, а јесу, може се с правом устврдити да је на темељу те припреме — која је дала добре резултате изникло дјело савршено по формалним одликама и завидне умјетничке вриједности, имајући у виду укупне одлике вијенца «Кућа за мога брата». У том сонетном вијенцу дошло је до изражаја све оно што треба да покаже један зрио дух пјеснички, какав је Ерићев у овом случају: мисаоност, мудрост, лирску истанчаност, снажан доживљај свијета и жи-

вота (личност Достојевског Раскољников каже провокатору Порфирију Петровићу: «Патња и бол су увијек присутни у богатом сазнању и дубоком срцу, Ја мислим да заиста велики људи морају осјећати на свету велику тугу») и надасве особено сагледавање метафизике живљења. «Кућа за мога брата» је сам врх Ерићева досадашњег стваралаштва (за ово дјело припреме можемо видјети у «Огрлице од грлица»).

У првом сонетном вијенцу пјесник је сонете поребао бројевима; теме тих сонета су «нејасне», у другом вијенцу сонети (уз бројеве) имају наслове, који доста дисперзивно упућују на суштину на сонета, упућујући на «преламање стварности и метафизике, што је у сонетима и остварено; у трећем сонетном вијенцу сваки сонет има акростих, који гномичком снагом и особином сажима тему и идеју, а редослијед тих акростихова је сљедећи: бол увезен у чвор, раскопавање тла, ако пољубим крст, тужна кућа у срцу, у кући мрак и студ, доћи под оно дрво, освани као голуб, био би бистар вир, и твоја и моја крв, рупно срце о ружји, високо сиво брдо, ослушкuj и тугуј, јави се бар у сну, ући сад у црни дуб, и на крају магистрални акростих гласи: брату Добривоју.

Ако је «плетеница» стварности и метафизике у сонетном вијенцу «Сузе благе песникородице Радмиле» лексички претрпана, дотле је у вијенцу «Кућа за мога брата» та «плетеница» — са очитом превагом на метафизичку димензију, што и редослијед наведених акростихова показује, «вријеме» које они обухватају, као и њихов садржај је крајње очишћен од сувишних лексичких наплавина и наноса, а последица тога је језгровит и снажан метафоричан исказ, као и ријетко виђена сликовитост. Сав сонет је у парадиксима. Обично бива: тамо гдје се јавља снажна метафоричност, сликовитост бива «истањена». Код Ерића није тако:

